

BELLE TEN

Cilt: LXX

Ağustos 2006

Sayı: 258

DURMAZ KOLEKSİYONU'NDAKİ BÜYÜK İSKENDER TETRADRAHMİ DEFİNESİ

MELİH ARSLAN*

Bu define, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyoneri, Sn. Mehmet Durmaz¹ Koleksiyonu'ndadır. 11-42 envanter numaralarıyla kayıtlı bulunan definede, 32 adet gümüş tetradrahmi bulunmaktadır. Sikkelerin büyük çoğunluğunun doğu darphanelerinde, pek azının da batı darphanelerinde basılmış olduğu tespit edilmiştir. Definede, Alexander III (Büyük İskender)'ün kendi döneminde bastırılmış pek az örneğine karşın, define- nin çoğunluğunu İskender'in hemen sonrasına ait posthumous (hatıra) İskender sikkeleri oluşturmaktadır².

Define sikkelerinin ön yüzlerinde, aslan postu bir başlık giymiş genç Herakles başı ve arka yüzlerinde ise Zeus, tahtta sola oturuyor, sağ elinde kartal ve sol elinde asa tutmaktadır.

M.Ö. 336 yılında kral olan İskender, yeni gümüş sikkeler bastırmıştır. Bu gümüş sikkelerdeki en önemli yenilik, bu sikkelerin yerel Makedonya ağırlık ölçüsüne göre değil, Attika ağırlık ölçüsünde basılmış olmasıdır. Bu şekilde İskender, kendi gümüş sikkelerini dönemin en yaygın ticari sikkeleri olan Atina 'baykuşlu' tetradrahmileriyle doğrudan değiştirilebilir hale getirmişti; yani İskender gümüş sikkeleri Atina gümüş tetradrahmileriyle aynı değerde

* Melih Arslan, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, 06240 Hisar/Ankara; e-mail: arslanmelih06@hotmail.com

¹ Bu değerli defineyi yayınlamama izin verdiği için, Sn. Mehmet Durmaz'a teşekkür ederim. Ayrıca bilgisayardaki metin düzenlemeleri ve haritaların çizimi için Sn. Oğuz Bostancı'ya şükranlarımı sunarım.

² Price (1991), sf. 85-502.

kabul ediliyordu. İskender gümüş sikkesi tüm Akdeniz dünyasında geçerli bir para olmuştu. Birkaç on yıl içinde İskender'in ve ardıllarının (diadokhlar) tasarrufunda olan zengin metal kaynakları sayesinde bu gümüş para, Atina sikkelerini piyasadan sürdü ve İskender İmparatorluğu'nun en önemli ticari parası durumuna geldi; ünü imparatorluğun sınırlarının ötesine taşıdı. Öyle ki, 5 yeni İskender Tetradrakhmisinin değeri 1 altın statere eşit sayıldı. Bu da gösteriyor ki, bu yeni tip tetradrakhmiler çok değerli bir para idi.

İskender para reformunun en ilginç özelliği, yeni tipler seçmiş olmasıydı. Makedonya krallarının mitolojik atası olan Herakles, Makedonya'da uzun zamandır bir sikke tipi olarak kullanılıyordu. Tahtta oturan Zeus ise babası Philip II'nin tetradrakhmilerinin ön yüzünde ayakta betimlenen Zeus'un bir versiyonuydu. Fakat Makedonya ile olan çağrışımlar bir kenara, bu tiplerin herkesçe tanınmış olması ve çekicilikleri nedeniyle de seçildiklerine kuşku yoktur. Zeus ve Herakles'i her Helen tanıyor ve saygı gösteriyordu. Herakles, soygunculara ve barbarlara karşı dövüşerek cennete gitmeye hak kazanmış bir kahramandı. Zeus ise Panhellen tanrıların en büyüğü olup, tanrıların ve insanların babasıydı. Daha geç dönemlerde bu tipler, İskender'in doğu objelerine yönelmesine paralel olarak, doğu figürleriyle özdeşleştirilmeye başlandı. Herakles, Malkart ya da Gilgamiş'la özdeşleştirilirken, oturan Zeus da doğunun yerel tanrısı Baal ile benzeşiyordu³. Böylece ön yüzdeki genç Herakles portresi ile kendisini ve arka yüzdeki Zeus tipi ile de kendisinin tanrılar soyundan geldiğini ifade etmeye çalışmaktadır. Bu sikke tipi İskender ile başlamış, onu takip eden tüm krallar tarafından da kullanılmıştır. Bu para tipi Makedonya'dan Hindistan'a kadar olan coğrafi bölgede en revaçta para olarak 200 yıl boyunca kullanılmış ve tedavülde kalabilmiştir. Bu tipi en son kullanan kral, Pontus Kralı Mithradates VI (M.Ö. 120-63) olmuştur. Görüldüğü üzere bu para tipi, klasik dönem baykuş tasvirli Athena tetradrakhmilerinden sonra, tüm Helenistik dönem içinde değerinden bir şey kaybetmeyen para birimi olmuştur. Günümüzdeki Amerikan dolarının dolaşımı ve değerli oluşu gibi bu sikke tipi de antik dünya'da çok saygı görmüştür.

Define sikkelerinin tipleri hiç değişmez ama arka yüz yazı lejandlarında üç farklı kralın adını görmekteyiz. Bunlar: **Alexander III, Büyük** (M.Ö. 336-323), **Philip III, Arrhidaios** (M.Ö. 323-317) ve **Seleukos I, Nikator** (312-281)

³ Mørkholm (1991), sf. 47.

olmaktadır. Görüldüğü üzere define sikkeleri, Makedonya kralı Büyük Alexander ile başlamakta ve onun ölümünden sonra kısa bir süre Makedonya kralı olan üvey kardeşi, Philip III, Arrhidaeus ile devam etmekte ve Seleukos I, Nikator ile son bulmaktadır.

İskender'in çocukluk arkadaşı ve doğu seferinde hep yanında olan en yakın komutanlarından biri olan Seleukos, onun ölümünden sonra dörde bölünen büyük İskender İmparatorluğu topraklarının çok geniş doğu bölümünü (Anadolu'nun doğusundan başlayıp, Arap Yarımadası üst kısmı, İRAN, Afganistan'ı da içine alan kara parçası) Makedonya Krallığının Babil satrabı olarak yönetmiştir. İskender'in öldüğü ve üvey kardeşi Philip III'ün tahta çıktığı Babylon'dan ayrılıp, Makedonya'ya geçmesi ve daha sonra İskender'in annesi Olympias tarafından 317 yılında öldürülmesi üzerine Makedonya tahtında karışık bir dönem başlamıştır. Bir süre Babil'den uzaklaşıp, Baktria Satrabı olan Seleukos 312 yılında Babylon'u tekrar ele geçirmiş ve kendi adıyla tanınan Seleukos Krallığı kurmuştur. Birçok kaynak bu krallıktan Seleukos Krallığı veya Syria Krallığı olarak bahsetmektedir.

Definedeki sikkelerin en erken tarihli olanları, 336-323 tarihlerinden Amphipolis (kat. no. 1) ve 325-323 tarihlerinden Babylon (kat. no. 15-16) darphı olanlardır ki, bu üç sikke İskender'in yaşadığı dönemdedir. En geç tarihli sikkeler ise, 295 tarihli Seleukos I döneminden Seleukeia ad Tigris baskılı (kat. no. 31-32) iki sikkedir. Philip Arrhidaeus'un iki sikkesi, 323-317 yılları arasından olup, Babylon darphanesinde (kat. no. 29-30) basılmışlardır.

Büyük İskender'in ilk sikkelerinde genetivus formda yalnızca İskender'in adı (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ) yazılıydı (bkz., kat. no. 1-13, 15-16, 28). Yaklaşık 329 yılında Cilicia'nın Myriandrus (İskenderun) şehrinde basılan sikkelerde isminin yanına kral (ΒΑΣΙΛΕΥΣ) unvanı da eklendi⁴. O zamandan itibaren bu yeni yazı biçimi bazı başka darphanelerde de benimsendi (bkz., burada kat. no. 14, 17-27, 29-32), fakat İskender'in yaşadığı süre içerisinde hiçbir zaman yaygınlık kazanmadı. Mısır'daki Ptolemaioslar'dan başlayarak, Diadokhlar, basurdıkları sikkelerde hem unvan hem de isim kullandılar. Bu adet onların halefleri tarafından da sürdürüldü⁵. Unvan sikkenin sağ boşluğuna ve isim ise Zeus'un oturduğu tahtın altına yerleştirilmiştir.

⁴ Merkhholm (1991), sf. 32; (bunun için bkz., H. Seyrig, 'Notes on Syrian Coins', *NNM* 19, NewYork, 1950).

⁵ a.g.y., sf. 32.

Arados ve Amathos 328 yılında bu yeni lejandı benimsemişlerdir. Fakat şurası da ilginç bir gerçektir ki ΒΑΣΙΛΕΩΣ (kral) unvanının kullanımı çeşitli darphanelerde yöneticilerin inisiyatifine bırakılmıştı. Büyük darphanelerden Amphipolis 325'te Babylon 324'te ve Tarsus 323'te unvanı benimzediler. Komşu darphaneler çoğu kez farklı uygulamalara gittiler; Pella, Damascus, Byblos, Sidon ve Ake gibi birkaç darphane unvanı İskender hayat-tayken asla kullanmadılar⁶.

İskender sikkelerinin arka yüzlerinde, isim ve unvanın dışında, çoğu kez kısaltılmış memur (magistrat) isimlerinin baş harfleri, monogramlar (iç içe geçmiş harfler), era senesini (bölgesel yıl) gösterir harf rakamları ve çeşitli simgeler yer almaktadır. Bazen darp yerine ilişkin ilk birkaç harften oluşan kısaltmalar veya monogramlar sikkenin hangi darphanede üretilmiş olduğu teşhisini kolaylaştırır. Örneğin Sidon'da basılmış İskender ve Ptolemaios sikkelerindeki ΣΙ ; Ptolemaiosların Kıbrıs'taki Salamis'te basılmış sikkelerindeki ΣΑ, Kition'da basılmış sikkelerinde ΚΙ ve Paphos'ta basılmış sikkelerindeki ΠΑ gibi. Sikke boşluğuna yerleştirilmiş çeşitli nesnelere, ufak resimlerden oluşan ve ana tiplerle doğrudan ilişkisi bulunmayan yöresel simgeler de sikkenin basıldığı yeri teşhis etmede yardımcı olurlar. Örneğin Side'nin narı, Rodos'un gülü gibi simgeler sikkenin basıldığı darphaneyi bulmamızı kolaylaştırırlar. Bu türdeki sembolleri barındıran sikkeleri biz konuşan sikkeler olarak tanımlamaktayız. Bu tip sikkelere ilişkin iki örnek, Durmaz Definesi'nde de bulunmaktadır. Konuşan sikkeler için ilk örneğimizi 7 adet Carrhae sikkesi (bkz., kat. no. 5-11) oluşturmaktadır. Carrhae (Harran) sikkelerinin arka yüzünün sol boşluğunda bulunan hilâl (ay) sembolü, öteden beri bu şehirde ünlü Sin Tapınağını, dolayısıyla şehrin Ay Tanrısının kült merkezi olduğuna dair bir işarettir. Bu antik kent Ay Tanrısı Sin'in, daha sonraları adı Mên olan tanrının Mezopotamya'daki en önemli tapınım merkeziydi. Şehrin Roma dönemi sikkeleri üzerinde de yine yarım (hilâl) betimlemesinin sıklıkla kullanılmış olduğunu görmekteyiz⁷. İkinci örneğimiz burada bir tek sikkesi olan Salamis'tir. Salamis sikkesinin (bkz., no. 4) arka yüzünde gemi dümeni betimlemesi bulunmaktadır ki, bu simge, liman kenti olan Salamis'in denizcilikteki ününün bir göstergesidir.

Hellenistik dönemde her bir darp serisinden doğrudan sorumlu olan yetkili memurları (magistratları) sikke üzerinde göstermek bir gelenek ha-

⁶ a.g.y., sf. 36.

⁷ M. Arslan, 'Mezopotamya Bölgesi Şehir Sikkeleri', *AMM 1996 Yılığ*, Ankara 1997.

line gelmiştir. Şehir magistratları (ki çoğu kez yıllık seçiliyordu) ve krali sikke basımından sorumlu memurlar, kontrolü altında basılan sikkelere kendi adlarını ya da adlarının ilk birkaç harfini koyuyorlardı.

Sikke üzerindeki monogramlar ve sembollerde aynı şekilde bu memurlar tarafından konuluyordu. Buradaki örneklerdeki gibi, krâli darplarda isim tam yazılmaz, ismin bir iki harfi veya monogram şeklindeki yazılışı görülür. Müstakil şehir darplarında memurların isimleri tam, hatta soy isimleriyle birlikte yazılmaktaydı. Bazı sikkelerde darp yerini işaret eden kısaltma harfler, monogramlar ve simgeler olmadığı zaman, bilim adamı çeşitli sikke serilerinin analizini yapmakta çok zorlanmaktadır.

Sidon ve Ake'de basılan sikkeler üzerinde her yılın era tarihleri bulunduğu için biz bu sikkelerin ne zaman basıldıklarını kesin bir şekilde söyleyebiliriz. Örneğin bu definemizde bulunan iki Ake sikkesinden biri 314/3 (kat. no. 13) ve diğeri 306/5 (kat. no. 14) tarihini taşımaktadır.

İskender sikkelerinin ön yüzündeki Herakles başı realistik (insana özgü) özellikler taşıdığından, birçok bilim adamı, sikkenin kalıbını hazırlayan sanatçının gerçek niyetinin İskender'in idealize portresini resmetmek olduğunu varsaymaktadırlar. İskender'in hayatta iken basılan tetradrahmilerinden ziyade ölümünden sonra basılan hatıra sikkelerinde bu durum daha belirgindir.

İskender drahmi ve tetradrahmilerinin arka yüzündeki Zeus'un tasvirlerinde zaman içinde iki farklı betimleme göze çarpar. Bazı serilerin basımlarında Zeus, taht üzerinde değil, arkalıksız bir sandalye (tabure) üzerinde oturur şekilde resmedilmiştir (bkz., kat. no. 1, 2, 3, 13,14). Bu tarzdaki Zeus betimlemelerinin, İskender'in hayatta iken basılan sikke serilerinden olduğunu düşünüyoruz. Çünkü kataloğumuzdaki en erken tarihli sikke betimlemelerinde Zeus, tahta değil, bir tabure (kat. no. 1, 2) üzerinde oturmaktadır. Bu iki sikkemiz, İskender'in hayatta iken bastırılmış olduğu sikkelerdendir. Fakat kataloğumuzun 3, 13 ve 14 numaralı sikkelerinde de Zeus tabure üzerinde oturur şekilde resmedilmiştir. Bu üç örnek, İskender'in ölümünden sonraki basımlar olup, 314, 310 ve 306 tarihli basımlardır. Sardes ve Ake darphanesine ait, bu üç örnekteki sikkelerimizin kalıp ustaları, İskender'in ölümünün üzerinden henüz 15, 20 yıl geçmiş olmasına rağmen eski stildeki Zeus betimleme tipinden vazgeçememişlerdir.

İskender paralarındaki ikinci bir farklı tasvir şekli, Zeus'un bacaklarına ilişkindir. Erken basımlarda bacaklar yan yana (paralel) şekilde dururken (kat. no. 1, 2, 15 ve 16), daha sonraki serilerde sağ bacak geride (kat. no. 3-14, 17-32) çapraz şekilde durmaktadır. Definemizde, Zeus'un bacaklarının paralel olarak tasvir edildiği sikkeler (no. 1, 2, 15 ve 16), İskender'in hayatta iken basılan en erken tarihli serilerindedir. Diğer 28 sikke ise, kesişen bacaklar serisinden olup, daha geç tarihlidirler.

Yaklaşık 326/5 yıllarında doğu'da iki darphane (Alexandreia ve Side) İskender Gümüş Sikkeleri basmaya başladı. Mısır'daki Alexandreia çok güzel bir sikke serisi ile üretime başladı. Burada basılan tetradrahmilerin arka yüzündeki Zeus, kesişen bacakları ile daha esnek pozisyonda resmedilmiştir; ön yüzdeki Herakles başı da insani özellikler taşıdığından, birçok bilim adamı, sikkenin kalıbını hazırlayan sanatçının gerçek niyetinin İskender'in idealize portresini resmetmek olduğunu varsaymaktadır. Bu darphanenin yeni stili, diğer darphanelerce de taklit edildi: ilk önce 325/4'de Sidon, 323'de Babylon ve 322/1'de Ake, Zeus'un bacaklarının kesişen pozisyonda resmedilmesini uygulamışlardır. Fakat, kesişen bacakların İskender imparatorluğunun tüm darphanelerinde benimsenmesi ve uygulanması 315/310 tarihlerinden sonra olmuştur⁸.

Durmaz Definesi'nde Bulunan Darphaneler

- 1-) Amphipolis - Macedonia, kat. no. 1-2 = 2 adet
- 2-) Sardes - Lydia, kat. no. 3 = 1 adet
- 3-) Salamis - Kıbrıs Adası, kat. no. 4 = 1 adet
- 4-) Carrhae - Mesopotamia, kat. no. 5-11 = 7 adet
- 5-) Bilinmeyen Doğu veya Carrhae (?), kat. no. 12 = 1 adet
- 6-) Ake - Phoenicia, kat. no. 13-14 = 2 adet
- 7-) Babylon - Babylonia, kat. no. 15-27 ve 29-30 = 15 adet
- 8-) Ecbatana - Persia, kat. no. 28 = 1 adet
- 9-) Seleuceia ad Tigrim - Babylonia, kat. no. 31-32 = 2 adet

⁸ Mørkholm (1991), sf. 56.

Yukarıdaki listeden de anlaşılacağı üzere, bu definemizde ismi bilinen sekiz ayrı darphane ve bilinmeyen bir darphanenin (liste 5, kat. no. 12) varlığı tespit edilmiştir. Darphane listesini batıdan doğuya doğru bir sıralamayla yaptık. Kataloğumuzda bu sıralama içinde verilmiştir.

Definemizdeki kalıp ilişkilerinin incelenmesi ancak, iki darphanenin sikkeleri üzerinde mümkün olmaktadır. Çünkü definde aynı tarihlerden olan yalnız iki darphane sikkeleri çoğunluk olarak bulunmaktadır. Bu iki darphane, Babylon ve Carrhae darphaneleridir. 7 sikkesi olan Carrhae'nin 6, 7 ve 8 numaralı sikkelerinin önyüz kalıpları aynıdır. 9 numaralı sikkenin de, bu üç sikkedeki ön yüzlerin kalıbından üretilmiş olması mümkündür. Arka yüz kalıplarının hepsi farklı olmakla beraber, 7 ve 9 numaralı sikkeler, kesin olmamakla beraber aynı kalıptan üretilmiş olabilir.

Babylon darphanesinin 15 sikkesinden 13'ü İskender'in adını (kat. no. 15-27) ve 2 sikke Philip III'ün adına basılmışlardır. Ancak hiçbirinin ön yüz ve arka yüzleri aynı kalıptan üretilmemiştir. Diğer 7 darphanenin basımları bir ve nadiren iki sikke ile sınırlıdır. Bu yüzden kalıp ilişkileri açısından incelenmesinin bir anlamı olmaz. Zaten bunların hiçbirinin kalıp benzerlikleri de bulunmamaktadır.

İskender'in Yaşadığı Sürede Sikkesini Basmış Olan Darphanelerin Listesi

- 1-) Amphipolis-Makedonya
- 2-) Aigai-Makedonya
- 3-) Pella-Makedonya
- 4-) Lampsakos-Mysia
- 5-) Abydos-Troas
- 6-) Kolophon-İonia
- 7-) Magnesia-İonia
- 8-) Miletos-İonia
- 9-) Sardes-Lydia
- 10-) Side-Pamphylia

- 11-) Tarsos-Kilikia
- 12-) Myriandros-Kilikia
- 13-) Amathos-Kıbrıs
- 14-) Kition-Kıbrıs
- 15-) Paphos-Kıbrıs
- 16-) Salamis-Kıbrıs
- 17-) Damaskos-Syria
- 18-) Hierapolis-Syria
- 19-) Ake-Finike
- 20-) Byblos-Finike
- 21-) Karne-Finike
- 22-) Marathos-Finike
- 23-) Sidon-Finike
- 24-) Babylon-Babylonia
- 25-) Susa-Susiana (Persia)
- 26-) Memphis-Mısır
- 27-) Alexandria-Mısır

Yukarıda görüldüğü üzere İskender hayatı boyunca 27 kent darphanesinde sikkelerinin bastırılmış olduğu tespit edilebilmiştir. Bunlardan Makedonya'daki üç darphane (Amphipolis, Pella ve Aigai) babası tarafından kurulmuştu. Pella İskender krallığının başkenti, Amphipolis ise en büyük ticaret merkezi konumunda olduğu için en çok sikke bastıran bir darphane hüviyetini Babylon ile birlikte sürdürmüştür. Aigai kenti dini bir merkez olup, birkaç tetradrahmi örneğinin dışında daha çok altın para bastırmıştır. Bu darphanelerden Anadolu'nun batısındaki Lampsakos, Abydos, Kolophon, Miletos ve Sardes gibi darphaneler başlangıçta drahmi basmışlar, sonra tetradrahmi'ye geçmişlerdir. Suriye'deki Hierapolis ise, tek bir tetradrahmi örneğiyle tanınmaktadır.

Antik dünyada İskender drahmileri ve tetradrahmileri basmış darphanelerin sayısı bugüne kadar 100 civarında tespit edilmiştir. Bu sayıya ismi bilinmeyen darphaneler dahil değildir. Bunlar her coğrafi bölgede bulunmaktadır. Bu tür definelerin buluntularının yayımlanmasıyla bu problemlerin çözümü daha da kolaylaşacaktır. Biz burada İskender drahmisi ve tetradrahmisini basmış tüm darphanelerin bir listesini vermedik. Sadece yukarıda onun yaşadığı dönemde sikke bastırılmış olduğu darphanelerin bir listesini verdik. Ölümünden sonra onun adıyla sikkesini bastırılmış diğer 73 ve bu listedekilerde dahil tüm darphanelerini gösterir haritaları burada yayımlamaktayız (bkz., haritalar: 1-6). Böylece ilgilenen kişilerin hangi antik coğrafi bölgede, hangi şehrin İskender sikkesi basmış olduğunu öğrenmesi ve akılda tutması daha kolay olacaktır.

Antakya civarında bulunduğu söylenen bu definenin, 200 kadar sikke-den oluştuğunun söylenmiş olmasına karşılık, ancak 32 adetinin toplu olarak 1992 yılında Sn. Mehmet Durmaz tarafından satın alınmış olduğunu bilmekteyiz. Define, bölünmüş olsa bile, bu haliyle, Büyük İskender'in para politikasının detaylarını ve onun ardından gelen krallarca da bu politikanın büyük ölçüde sürdürülmüş olduğunu bu define sayesinde bir kez daha görmekteyiz.

Sonuç olarak bu define sikkeleri İskender'in yaşadığı zamandan (336-323) başlayıp, onun ölümünden kısa bir süre sonrasında da (30-40 yıl) tedavülde kalmış sikkelerden oluşmaktadır. En son tarihli sikkemiz 295 yılına tarihlendiğine göre, bu define 290 yıllarında, yani Seleukos I (312-281) henüz iktidarda iken toprağa gömülmüş olmalıdır.

Katalog ve Metin İçinde Geçen Kısaltmalar:

a.g.y.	: adı geçen yayın
mong.	: monogram
mongrl	: monogramlar
<SB>	: Sol Boşlukta
<TA>	: Taht (tabure) Altında

SEÇİLMİŞ FAYDALI KAYNAKÇA ve KISALTMALARI

- Afyon (1976)** Afyon Hoard, before 1976: *CH* 3 (1977), no. 30
- Ain-Tab** Ain-Tab (Aıntab) hoard: *IGCH* 1542; references to Seyrig, *Trésors*, no.13
- AJN** *American Journal of Numismatic*
- Akçakale** Akçakale hoard: G. L. Rider and N. Olcay, "Un trésor de tétradrachmes d'Alexandre trouvé à Akçakale en 1958", *RN* 1988: 42-54, pl. v-x.
- Akkar** Akkar hoard: *IGCH* 1559; references to Seyrig, *Trésors*, no.18
- Aleppo (1893)** Aleppo hoard, 1893: *IGCH* 1516
- Aleppo (1930)** Aleppo hoard, 1930: *IGCH* 1562
- ANS** The American Numismatic Society, New York
- ANSMN** *American Numismatic Society, Museum Notes*
- Armenak** Armenak hoard: *IGCH* 1423; references to M. Thompson, The "Armenak" hoard (*IGCH* 1423), *ANSMN* 31 (1986): 63-106, pl. vi-xxvi
- Asia Minor (1964)** Asia Minor hoard, 1964: *IGCH* 1437
- Asia Minor (1973/4)** Asia Minor hoard, 1973/4: *CH* 1 (1975), no. 56
- Babylon (1900)** Babylon hoard, 1900: *IGCH* 1774; references to K. Regling, "Hellenistischer Münzschatz aus Babylon", *ZFN* 38 (1928):92-132, pl. viii-xiii
- Babylon (1973)** Babylon (Mashtal, Baghdad) hoard, 1973: *CH* 4 (1973), no. 33
- Bataşani** Bataşani hoard: *CH* 2 (1976), no. 65
- BMC Arabia, etc.** G. F. Hill, *Arabia, Mesopotamia and Persia (Nabataea, Arabia Provincia, South Arabia, Mesopotamia, Babylonia, Assyria, Persia, Alexandrine Empire of the East, Persis, Elymais, Characene)*, London, 1922 (*Catalogue of Grek Coins in the British Museum*)
- BMC Cyprus** G. F. Hill, *Cyprus*, London, 1901 (*Catalogue of Grek Coins in the British Museum*)

- CH** Coins Hoards
- Demanhur** Demanhur hoard: *IGCH* 1664; references to E. T. Newell, "Alexander Hoards II, Demanhur", 1905, New York, 1923 (*NNM* 19)
- Ayrıca şurada: O. Zarvos, "Additions to the Demanhur hoard of Alexander tetradrachms", *NC* 1980: 185-188
- Diyarbakir (1955)** Diyarbakir (Diyarbakir) hoard, 1955: *IGCH* 1735; (1975), references to Seyrig, *Trésors*, no.4
- Ehrhardt, Amphipolis** C. Ehrhardt, "A catalogue of issues of tetradrachms from Amphipolis, 318-294 BC", *JNFA* 4 (1976): 85-89
- Gordion V (1961)** Gordion V hoard, 1961: *IGCH* 1405; references to D. H. Cox, "Gordion hoards III, IV, V, and VII *ANSMN* 12 (1966): 19-55, pl. iii-xxi, at 33-51
- Haymana** Haymana hoard: G. L. Rider and N. Olcay, "Le trésor de Haymana", *RN* 1988: 55-63, pl. xi
- IGCH** M. Thompson, O. Mørkholm and C. M. Kraay (eds), *Inventory of Grek Coin Hoards*, New York, 1973
- JHS** Journal of Hellenic Studies
- JIAN** Journal International d'Archéologie Numismatique
- JNFA** Journal of Numismatique Fine Arts
- JNG** Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte
- Kirazlı** Kirazlı hoard: *IGCH* 1369; references to G. Le Rider and N. Olcay, 'Le trésor de Kirazlı (près de d'Amasya): *IGCH* 1369', *Anatolia Antiqua/Eski Anadolu, Recueil de Travaux publiés par Institut français d'Études Anatoliennes d'Istanbul* (ed. B. Rémy), İstanbul/Paris, 1987 (*Varia Anatolica* 1)
- Kirikhan** Kirikhan hoard: *CH* 1 (1975), no. 87A and 87B; references to Seyrig, *Trésor*, no. 23 ('Cilicie')
- Larnaca** Larnaca hoard: *IGCH* 1472; references to Price, 'Greek coin hoards', 48
- Latakia (1759)** Latakia hoard, 1759: *IGCH* 1544; references to Seyrig, *Trésor*, no. 11

- Kuft** Kuft hoard: *IGCH* 1670; D. Nash, "The kuft hoard of Alexander III tetradrachms", *NC* 1974, 14-30; O. Zervos, "Newell's manuscript of the Kuft hoard", *ANSMN* 25 (1980): 17-90, pl. iii
- Meydancikkale** Meydancikkale (Gülнар) CH 7 (1985), no. 80 A. Davesne - G. Le Rider, *Le Trésor de Meydancikkale (Cilicie Tracée, 1980)*, Paris 1989 (*Institut français d'Études Anatoliennes*, Gülнар 2)
- Mærkholm (1991)** O. Mærkholm, *Early Hellenistic Coinage from the Accession of Alexander to the Peace of Apamea (336-188 B.C.)* Edited by P. Grierson and U. Westermark, Cambridge/New York 1991; aynı eser için bkz., "Erken Helenistik Çağ Sikkeleri Büyük İskender'in tahta çıkışından Apameia Barışı'na kadar (İ.Ö. 336-188)" [çeviri: Oğuz Tekin] Homer Kitabevi, İstanbul 2000
- Mosul (1862-3)** Mosul hoard, 1862-3(?):*IGCH* 1756
- Müler** L. Müller, *Nümismatique d'Alexander le Grand, suivi d'un appendice contenant es monnaies de Philip II et III*, Copenhagen, 1855
- Mylasa** Mylasa hoard: *IGCH* 1289
- NC** Numismatic Chronicle
- Newell, 'Ake'** E. T. Newell, *The Dated Alexander Coinage of Sidon and Ake, New Haven/Oxford, 1916* (Yale Oriental Series; *Researches* 2): 7-38, pl. i-v.
- Newell, 'Cypriote'** E. T. Newell, "Some Cypriote Alexanders , 'Salamis' at 306-316, pl. xiii-xv.
- Newell, 'Demenhur'** E. T. Newell, *Alexander Hoards II. Demenhur*, 1905, New York, 1923 (*NNM* 19)
- Newell, *ESM*** E. T. Newell, *The Coinage of the Eastern Seleucid Mints from Seleucus I to Antiochus III*, New York, 1938 (*ANS Numismatica Studies* 1)
- Newell, *WSM*** E. T. Newell, *The Coinage of the Western Seleucid Mints from Seleucus I to Antiochus III*, New York, 1941 (*ANS Numismatica Studies* 4): 37-43

- Newell, *Reattribution* E. T. Newell, "Reattribution of certain tetradrachms of Alexander the Great ", New York, 1912
- NNM *Numismatic Notes and Monographs*, New York (ANS)
- Oylum (1993) E. Özgen et A. Davesne, 'Le Trésor de Oylum Höyüğü', *Trésor et circulation monétaire en Anatolie antique*, (ed. M. Amandry - G. Le Rider), Paris 1994: 45-59
- Price (1991) M. J. Price, *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus: A British Museum Catalogue* (London/Zurich, 1991)
- Prokesch-Osten (1) [A.] von Prokesch-Osten, 'Liste des Alexandres de ma collection qui ne se trouvent pas dans le catalogue de Mr. L. Müller', *NZ* 1 (1869[1870]), 31-64
- Prokesch-Osten (2) [A.] von Prokesch-Osten, 'Suite des monnaies inédites d'or et d'argent d'Alexandre le Grand', *NZ* 3 (1871[1873]), 51-72
- Seyrig (1950) H. Seyrig, 'Notes on Syrian Coins', *NNM* 119, New-York, 1950
- SNG Cop *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum* [9] *Macedonia 2: Alexander I-Alexander III*, Copenhagen, 1943 (nos. 478-1066)
- SNR *Schweizerische Numismatische Rundschau*
- Susa II (1948/9) Susa II hoard, 1948/9: *IGCH* 1799; references to Le Rider, Suse, 243-4
- Susa V (1933/4) Susa V hoard, 1933/4: *IGCH* 1804; references to Le Rider, Suse, 246-8
- Susiana (1965) Susiana hoard, 1965: *IGCH* 1806; references to A. Houghton and G. L. Rider, 'Un trésor de monnaies hellénistiques trouvé près de Suse', *RN* 1967, 111-127, pl. iv-x

- Syria (1959)** Syria hoard, 1959: *IGCH* 1535; references to Boehring, *Chronologie*, 158-61
- Syria (1960)** Syria hoard, 1960: *IGCH* 1533; references to Seyrig, *Trésor*, no. 3
- Tarik Darreh** Tarik Darreh hoard: : *CH* 7 (1985), no. 78; references A. Houghton, 'Tarik Darreh (Kangavar) hoard', *ANSMN* 25 (1980), 31-44, pl. iv-v
- Tell Halaf** Tell Halaf hoard: *IGCH* 11763
- Tell Kotchek** Tell Kotchek hoard: *IGCH* 1773; references to Seyrig, *Trésor*, no. 15
- Turkey (1973/4)** Turkey hoard, 1973/4: *CH* 1 (1975) no. 56
- Thompson 'Sardes' M. Thompson, *Alexander's Drachm Mints*, 1. *Sardes and Miletus*, New York, 1983 (*ANS Numismatic Studies* 16), Sardes at 5-42, pl. i-xx
- Urfa** Urfa hoard: *IGCH* 1772; references to Price, 'Greek coin hoards', 10-4, pl. iv
- Winterthur H. Bloesch, *Griechische Münzen in Winterthur*, 1. *Spanien, Gallien, Italien, Moesien, Dakien, Sarmatien, Thrakien, Makedonien, Hellas, Inseln*, Winterthur, 1987
- Woggoner 'Babylon' N. M. Woggener, *The Alexander mint at Babylon* (Doctoral Dissertation, Columbia University, 1968)
- Woggoner 'Seleucia' N. M. Woggener, "The early Alexander coinage at Seleucia ad Tigris", *ANSMN* 15 (1969): 21-30, pl. iii-v.
- ZfN** *Zeitschrift für Numismatik*

KATALOG

ALEXANDER III, Büyük (M.Ö. 336-323)

Ön yüz: Herakles başı sağa; aslan postundan bir başlık giymiş. Noktalı bordür.

Arka yüz: Zeus tahtta sola oturuyor, belden yukarısı çıplak, sağ elinde kartal, sol elinde uzun asa tutuyor. Noktalı bordür.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ yazısı sağ boşlukta, bazı sikkelerde, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

şeklinde sağda ve altta devam etmektedir.

Philip III'e ait sikkenin arka yüzünde, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ve Seleukos I'in sikkesinde, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΕΛΕΥΚΟΥ yazısı okunmaktadır.

Not: Sikkelerin arka yüzlerinde, genellikle sol boşlukta ve Zeus'un oturduğu taburenin altında olmak üzere değişen monogram ve semboller bulunmaktadır. Bunları katalog içinde sol boşlukta <SB> ve tabure altında <TA> şeklinde göstermekteyiz.

Amphipolis-Macedonia darphanesi

(M.Ö. 336-323)

1. *Arka yüz* ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
<SB> herme heykelciği sola
Env. No. 36
Ölç/Ağr/Yön 17.04 gr; 28mm. 1h.
Ref. Price, 78; Demanhur, 716-791; SNG *Cop.*, 676; Newell, 'Reattribution', 30
2. *Arka yüz* ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
<SB> aplustre; <TA> mong.:
Env. No. 37
Ölç/Ağr/Yön 17.38 gr; 25mm. 9h.
Ref. Price, 129; SNG *C o p.*, 676; Ehrhardt, 'Amphipolis', 13

- Sardes-Lydia darphanesi (M.Ö. 315-300)**
3. Arka yüz AΛEΞANΔPOY
 <SB> mong.: <TA> mong.:
- Env. No. 39
 Ölç/Ağr/Yön 16.88 gr; 26mm. 12h.
- Ref. Price, 2681 (drahmi); Thompson, 'Sardes' 396b (drahmi)
 Not. Bu arka yüz kalıbı tetradrahmi için yeni olup, bir drahmi dışında şimdiye kadar tanınmıyordu.
- Salamis-Kıbrıs darphanesi (M.Ö. 310-302)**
4. Arka yüz AΛEΞANΔPOY
 <SB> gemi dümeni ve üzüm salkımı; mong.:
 <TA> mong.:
- Env. No. 34
 Ölç/Ağr/Yön 16.92 gr; 26mm. 12h.
 Ref. Price, 3164; Newell, 'Salamis' 23.
- Carrhae-Mesopotamia darphanesi (M.Ö. 305-300)**
5. Arka yüz [B]AΣΙΑE[ΩΣ] AΛEΞANΔPOY
 <SB> hilâl ve ΘE ; <TA> mong.:
- Env. No. 16
 Ölç/Ağr/Yön 16.97 gr; 26mm. 3h.
 Ref. Price, 3813; Müller, 268; Meydancikkale, 1957; Newell, WSM 40.4.
6. Arka yüz [BA]Σ[IΛEΩΣ] [A]ΛEΞANΔ[POY]
 <SB> hilâl ve ΔI; <TA> mong.:
- Env. No. 14
 Ölç/Ağr/Yön 17.11 gr; 26mm. 6h.

- Ref.* Price, 3818; Müller, 267; Meydancıkkale, 1958-60; SNG Cop. 851; Newell, *WSM* 41.9.
7. *Arka yüz* [BAΣI]ΛEΩ[Σ] [AΛE]ΞANΔ[POY]
<SB> hilâl ve ΔI ; <TA> mong.: Ⓜ
- Env. No.* 15
Ölç/Ağr/Yön 16.89 gr; 25mm. 6h.
- Ref.* Price, 3818; Müller, 267; Meydancıkkale, 1958-60; SNG Cop. 851; Newell, *WSM* 41.9.
8. *Arka yüz* [BA]ΣIΛEΩ[Σ] AΛEΞANΔPOY
<SB> hilâl ve ΔI ; <TA> mong.: Ⓜ
- Env. No.* 12
Ölç/Ağr/Yön 17.04 gr; 26mm. 12h.
- Ref.* Price, 3818; Müller, 267; Meydancıkkale, 1958-60; SNG Cop. 851; Newell, *WSM* 41.9.
9. *Arka yüz* [BA]ΣIΛE[ΩΣ] [AΛEΞANΔPOY]
<SB> hilâl ve ΔI ; <TA> mong.: Ⓜ
- Env. No.* 13
Ölç/Ağr/Yön 16.85 gr; 26mm. 3h.
- Ref.* Price, 3818; Müller, 267; Meydancıkkale, 1958-60; SNG Cop. 851; Newell, *WSM* 41.9.
10. *Arka yüz* BAΣIΛ[EΩΣ] [AΛEΞANΔPOY]
<SB> hilâl ve ΔIO ; <TA> mong.: Ⓜ
- Env. No.* 17
Ölç/Ağr/Yön 16.93 gr; 26mm. 9h.
- Ref.* Price, 3818A; Winterthur, 1506.
11. *Arka yüz* BAΣIΛEΩ[Σ] AΛEΞANΔPOY
<SB> hilâl ve mong.: Ⓜ ; <TA> mong.: Ⓜ

- Env. No.* 18
Ölç/Ağr/Yön 16.98 gr; 27mm. 9h.
Ref. Price, 3820; Müller, 269; Newell, WSM 41.11.
- Bilinmeyen Doğu veya Carrahae (?)**
(M.Ö. 300)
12. *Arka yüz* ΒΑΣΙΛΕ[ΩΣ] ΑΛΕΞΑΝΔΡ[ΟΥ]
 <SB> mong.: <TA> ΙΔ
Env. No. 40
Ölç/Ağr/Yön 16.87 gr; 26mm. 12h.
Ref. **Not:** Bu tip şimdiye kadar yayımlanmamıştır. Carrahae olduğu kesin değildir ve krâli monogramlar taşımaktadır.
- Ake -Phoenicia darphanesi (M.Ö. 314/4)**
13. *Arka yüz* ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
 <SB> aramice era : (=33=314/3 yılı)
Env. No. 38
Ölç/Ağr/Yön 17.06 gr; 27mm. 9h.
Ref. Price, 3286; Newell Ake , 37
- Ake (M.Ö. 306/5)**
14. *Arka yüz* [ΒΑΣΙ]ΛΕΩΣ] ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
 <SB> era yılı: (= yıl 33=306/5)
Env. No. 11
Ölç/Ağr/Yön 16.94 gr; 28mm. 6h.
Ref. Price, 3301; Newell Ake, 50
- Babylon -Babylonia darphanesi**
(M.Ö. 325-323)
15. *Arka yüz* ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
 <SB> meşale; <TA> mong.:

- Env. No.* 31
Ölç/Ağr/Yön 16.92 gr; 27mm. 11h.
Ref. Price, 3643; Müller, 704; Demanhur, 4144
 16. *Arka yüz* [ΑΛΕΞΑΝΔ]ΡΟΥ
 <SB> caduceus; <TA> mong.:
- Env. No.* 32
Ölç/Ağr/Yön 16.86 gr; 27mm. 3h.
Ref. Price, 3682; Demanhur, 4461
 17. *Arka yüz* **Babylon (M.Ö. 323-317)**
 ΒΑΣΙΛΕΩ[Σ] ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
 <SB> **M** ; <TA> ΛΥ
Env. No. 23
Ölç/Ağr/Yön 16.89 gr; 28mm. 3h.
Ref. Price, 3692; Müller, 1272; Demanhur, 4479-4525; Newell, 'Reattribution' 244
18. *Arka yüz* ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
 <SB> **M** ; <TA> ΛΥ
Env. No. 24
Ölç/Ağr/Yön 16.95 gr; 27mm. 6h.
Ref. Price, 3692; Müller, 1272; Demanhur, 4479-4525
19. *Arka yüz* **Babylon (M.Ö. 317-311)**
 ΒΑΣΙΛΕΩΣ [Α]ΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
 <SB> çelenk içinde mong.: <TA> H
Env. No. 19
Ölç/Ağr/Yön 17.09 gr; 27mm. 1h.
Ref. Price, 3704; Müller, 714; Armenak, 135

20. *Arka yüz* [BAΣ]IAEΩ[Σ] AΛEΞANΔPOY
<SB> çelenk içinde mong.: $\overline{\text{MP}}$ <TA> H
Env. No. 20
Ölç/Ağr/Yön 17.01 gr; 26mm. 12h.
Ref. Price, 3704; Müller, 714; Armenak, 135
21. *Arka yüz* [BAΣIAEΩΣ A ΛEΞANΔPOY]
<SB> H; <TA> çelenk içinde mong.: $\overline{\text{MP}}$
Env. No. 30
Ölç/Ağr/Yön 16.86 gr; 26mm. 12h.
Ref. Price, 3708; Müller, 713; Armenak, 3
22. *Arka yüz* [BA]ΣIAEΩΣ AΛEΞANΔPOY
<SB> çelenk içinde mong.: $\overline{\text{MP}}$ <TA> KA
Env. No. 21
Ölç/Ağr/Yön 17.04 gr; 28mm. 3h.
Ref. Price, 3708; Müller, 717
23. *Arka yüz* BAΣ[IAEΩΣ] AΛEΞANΔPOY
<SB> çelenk içinde, $\overline{\text{MP}}$ <TA> mong.: \times
Env. No. 33
Ölç/Ağr/Yön 17.02 gr; 27mm. 5h.
Ref. Price, 3722-23; Müller, 727;
Prokesch-Osten (1), 130
24. *Arka yüz* BAΣIAEΩ[Σ] [AΛE]ΞANΔPOY
<SB> mong.: \times <TA> çelenk içinde, $\overline{\text{MP}}$
Env. No. 27
Ölç/Ağr/Yön 16.92 gr; 27mm. 3h.
Ref. Price, 3725; Müller, 728
- Babylon (M.Ö. 311-305)**
25. *Arka yüz* [BAΣI]AEΩ[Σ] [AΛE]ΞANΔP[OY]
<SB> çelenk içinde mong.: $\overline{\text{MP}}$ <TA> MI
Env. No. 22
Ölç/Ağr/Yön 17.07 gr; 27mm. 3h.

- Ref.* Price, 3746; Müller, 734; Armenak, 1367-7; Prokesch-Osten (1), 134
- 26.** *Arka yüz* [ΒΑΣΙΛΕΩΣ] ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
<SB> MI; <TA> çelenk içinde mong.:
- Env. No.* 28
- Ölç/Ağr/Yön* 17.03 gr; 25mm. 6h.
- Ref.* Price, 3751; Müller, 735; Armenak, 138-9
- 27.** *Arka yüz* ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
<SB> MI ve Herakles sopası
<TA> çelenk içinde mong.:
- Env. No.* 29
- Ölç/Ağr/Yön* 16.80 gr; 27mm. 6h.
- Ref.* Price, 3765; Müller, 739; Armenak, 142; SNG *Cop*, 837
- Ecbatana - Persia darphanesi**
(M.Ö. 311-295)
- 28.** *Arka yüz* ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
<SB> mongrl.:   gemi çapası ve otlayan at;
<TA> ΣΩ
- Env. No.* 35
- Ölç/Ağr/Yön* 16.99 gr; 28mm. 6h.
- Ref.* Price, 3931; Newell *ESM*, 475
- PHILIP III, Arrhidaeus (M.Ö. 323-317)**
Babylon - Babylonia (323-317)
- 29.** *Arka yüz* [ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΙΟΥ] [ΟΥ]
<SB> M ; <TA> B
- Env. No.* 26
- Ölç/Ağr/Yön* 16.92 gr; 27mm. 12h.

- Ref.* Price, P182; Müller, 103; Demanhur, 4601; Newell 'Reattribution', 241
30. *Arka yüz* ΒΑΣΙΛΕ[ΩΣ] [Φ]ΙΛΙΠΠΙΟΥΟΥ
<SB> M; <TA> mong.:
- Env. No.* 25
- Ölç/Ağr/Yön* 14.68 gr; 26mm. 3h.
- Ref.* Price, P186; Müller, P103; Demanhur, 4595-4600

SELEUKOS I, Nikator (M.Ö. 312-280)**Seleukeia ad Tigrim- Babylonia (M.Ö. 295)**

31. *Arka yüz* ΒΑΣΙΛΕΩ[Σ] ΣΕΛΕΥΚΟΥ
<SB> mong.: <TA> ΔΙ
- Env. No.* 41
- Ölç/Ağr/Yön* 16.89 gr; 27mm. 1h.
- Ref.* Price, 3784 (?); SNG Cop, 848 (?)

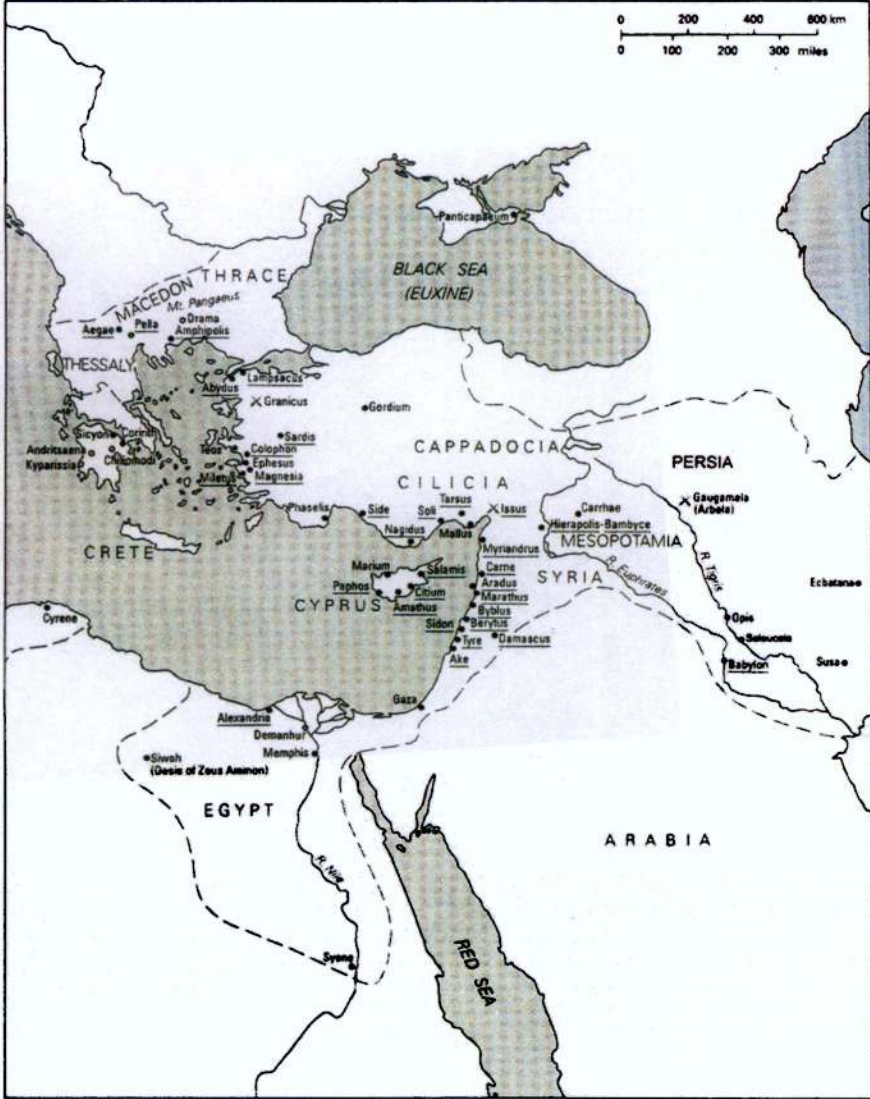
32. *Arka yüz* ΒΑΣΙΛΕΩ[Σ] ΣΕΛΕΥΚΟΥ
<SB> mong.: <TA> [ΔΙ ?]
- Env. No.* 42
- Ölç/Ağr/Yön* 16.80 gr; 27mm. 11h.
- Ref.* Price, 3784 (?); SNG Cop, 848 (?)

Not: Bu iki Selevkos sikkesi şimdiye kadar bilinmeyen kalıp varyasyonları olup, benzer çeşitler Newell⁹ ve Waggoner¹⁰ tarafından yayınlamıştır. Bu iki sikke kralın kendi adıyla bastırmış olduğu ilk serilerden olmalıdır.

⁹ E. T. Newell, *The Coinage of the Eastern Seleucid Mints*, p. 12.4.

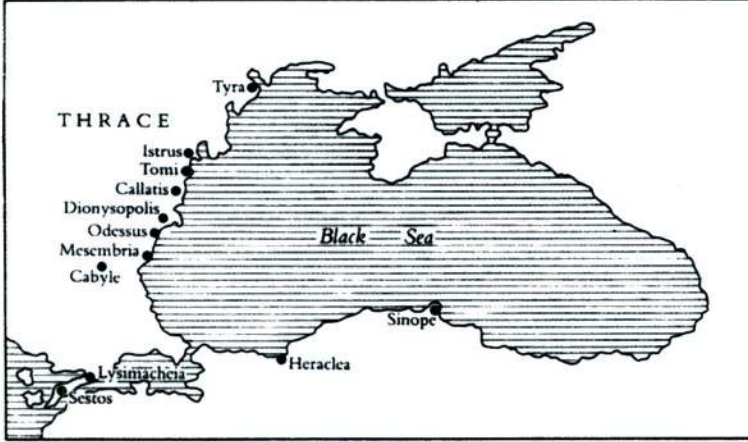
¹⁰ N. M. Waggoner, 'The early Alexander coinage at Seleucia on the Tigris', *ANSMN* 15 (1969), p. 21-31.

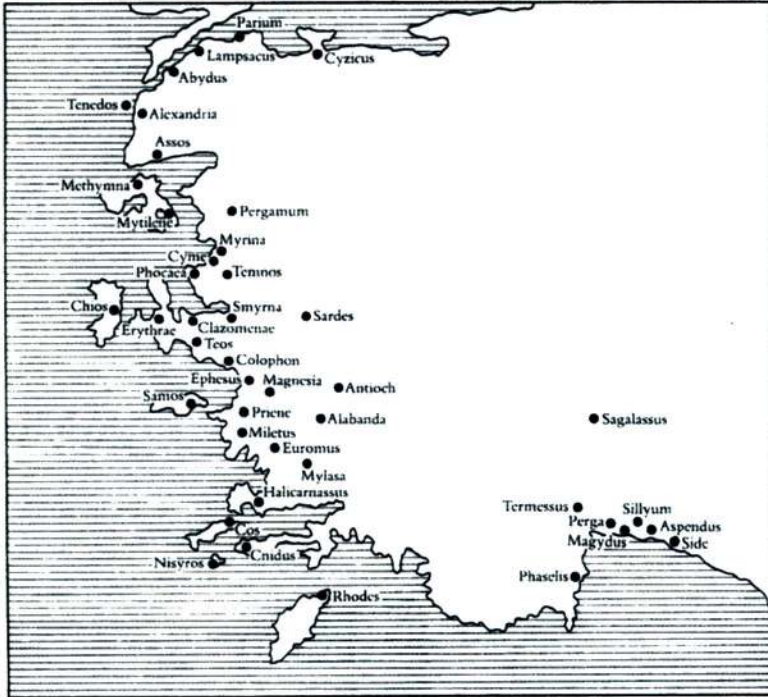
Harita 1: Büyük İskender'in Sikkelerinin Basıldığı Darphaneler

Harita 2: Makedonya ve Yunanistan Darphaneleri

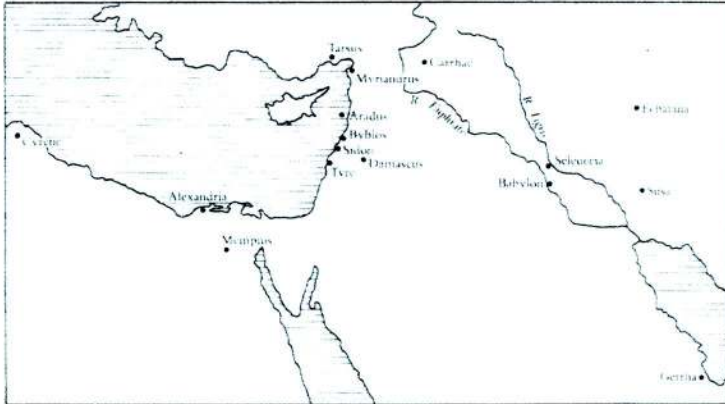
Harita 3: Karadeniz Kıyı Darphaneleri

Harita 4: Batı ve Güney Anadolu Darphaneleri

Harita 5: Kıbrıs ve Finike Bölgesi Darphaneleri

Harita 6: Afrika ve Doğu Darphaneleri

Resim 1-2: Durmaz Definesi'nin Toplu Görünüşü

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

